

Maria Stinia

ORCID [0000-0003-2921-3758](https://orcid.org/0000-0003-2921-3758)

Uniwersytet Jagielloński (Kraków, Polska)

maria.stinia@uj.edu.pl

Krakowski ośrodek badań nad historią kultury na przełomie XIX i XX wieku

Abstrakt

Kształtowanie historii kultury jako samodzielnej dyscypliny naukowej w Krakowie odbywało się na przełomie XIX i XX wieku. Naukowcy ośrodka krakowskiego pozostawali w ścisłym związku z dorobkiem myśli europejskiej, lecz ze względu na specyficzną sytuację społeczeństwa polskiego pozbawionego własnej państwowości musieli określić własne cele. W środowiskach historyków i historyków literatury skupiono się na dokumentowaniu dorobku cywilizacyjnego w zakresie najistotniejszych wówczas kwestii, za jakie uznano potwierdzenie ścisłego związku kultury polskiej z kulturą europejską, przypomnienie najważniejszych osiągnięć w zakresie literatury oraz dziejów instytucji oświatowych, a zwłaszcza uniwersytetów. Koncentrowano się więc na dorobku okresu odrodzenia oraz oświecenia. Pojawiły się również oryginalne koncepcje dziejów cywilizacji autorstwa Feliksa Konecznego. W efekcie badań i interdyscyplinarnej współpracy Akademii Umiejętności oraz Uniwersytetu Jagiellońskiego udało się powołać na tej uczelni pierwszą na ziemiach polskich katedrę historii kultury.

Słowa kluczowe: *historia kultury, Uniwersytet Jagielloński, Akademia Umiejętności*

INFORMACJA O PUBLIKACJI		e-ISSN 2543-702X ISSN 2451-3202		BRYLANTOWY MODEL OTWARTEGO DOSTĘPU
Stinia, Maria 2024: Krakowski ośrodek badań nad historią kultury na przełomie XIX i XX wieku. <i>Studia Historiae Scientiarum</i> . DOI: 10.4467/2543702XSHS.24.012.19585 .				
OTRZYMANO: 11.07.2023 ZAAKCEPTOWANO: 17.07.2024 OPUBLIKOWANO ONLINE: 11.09.2024	POLITYKA ARCHIWIZOWANIA Green SHERPA/ RoMEO Colour	LICENCJA		
WWW	https://ojs.ejournals.eu/SHS/ ; https://pau.krakow.pl/Studia-Historiae-Scientiarum/archiwum			

Kraków Center of Research on Cultural History around 1900

Abstract

The formation of cultural history as an independent scientific discipline in Kraków took place around 1900. Cracovian scholars remained closely connected with the achievements of European thought, but due to the fact that Poland had been stripped of its statehood, they had to define their own goals. In the circles of historians and historians of literature, the focus was on documenting the achievements of civilization in terms of the most important issues of the time, which were considered to be the recognition of the close connection of Polish culture with European culture, a reminder of the most important achievements in the field of literature and the history of educational institutions, especially universities. Thus, the focus was on the achievements of the Renaissance and Enlightenment periods. There were also original concepts of the history of civilization by Feliks Koneczny. As a result of research and interdisciplinary cooperation between the Polish Academy of Arts and Sciences and the Jagiellonian University, it was possible to establish the first university chair of cultural history in the Polish lands.

Keywords: *cultural history, Jagiellonian University, Polish Academy of Arts and Sciences*

1. Wprowadzenie

Badania nad historią kultury w środowisku krakowskim mają wielowiekową tradycję, obejmującą praktycznie okres od XV wieku po dzień dzisiejszy, jednak samodzielna dyscyplina badawcza kształtowała się od przełomu XIX i XX wieku, a zdefiniowana została w latach trzydziestych ubiegłego wieku. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie okoliczności narodzin badań nad dziejami kultury na ziemiach polskich na tle nauki europejskiej, poczynań podejmowanych na rzecz wyodrębnienia się tej subdyscypliny naukowej, a przede wszystkim wykazanie specyfiki postrzegania zadań, które stawiali sobie badacze kultury w środowisku polskim, ze szczególnym uwzględnieniem środowiska krakowskiego.

Dziejami dyscypliny zajmował się w XX wieku Henryk Barycz, który już 1949 r. dokonał bilansu ówczesnych działań naukowych¹. Badania te pogłębił, opisując najwcześniejsze tradycje dotyczące obecności historii kultury na uniwersytecie krakowskim z okazji jubileuszu 600-lecia powstania uczelni w roku 1964². Tematyka ta pojawiała się również w pracach poświęconych działaniom środowiska członków Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności autorstwa Jana Hulewicza³, Juliana Dybca⁴ i Jana Piskurewicza⁵. Z okazji setnej rocznicy powstania Katedry Historii Kultury w Uniwersytecie Jagiellońskim wydano w 2022 r. monograficzny numer „Prac Historycznych” pod tytułem *Śladami dziedzictwa muz. Katedra i Zakład Historii Kultury i Oświaty na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1920–2021*⁶.

Przy pisaniu niniejszego artykułu wykorzystano źródła znajdujące się w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, zachowane tamteczki akt habilitacyjnych zawierające opisy i ocenę dorobku badawczego poszczególnych postaci, programy i spisy wykładów, akta seminarium z historii kultury oraz akta katedry. Ponadto kwerendę przeprowadzono w Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, gdzie zgromadzone są prace Komisji do Badań w Zakresie Historii Literatury i Oświaty w Polsce PAU.

¹ Barycz 1949, s. 17.

² Barycz 1967, ss. 187–189.

³ Hulewicz 1961.

⁴ Dybiec 1993.

⁵ Piskurewicz 1998.

⁶ Pudłocki, Stinia 2022.

2. Kształtowanie się historii kultury jako dyscypliny naukowej w ośrodkach europejskich

Formowanie się historii kultury jako dyscypliny badawczej widoczne było w Europie od końca XVIII wieku, zwłaszcza we Francji. Rozwijała się ona w różnym tempie i pod różnymi nazwami. W XX wieku w Niemczech określano ją jako *Kulturgeschichte*, a w Wielkiej Brytanii jako *cultural history*. W XIX-wiecznych badaniach historycznych dominowały zasady wprowadzone przez Leopolda Rankego, który zakładał, że przeszłość jest niezależna od obserwatora i weryfikowalna, oraz że restrykcyjne badanie źródeł może stworzyć obiektywny obraz przeszłości. Historiografia Rankego była w swej istocie historią polityczną państw. Społeczny czy kulturowy punkt widzenia u niego nie występował⁷. Wobec coraz szerszego spektrum badań historycznych pod koniec tego wieku pojawiły się pierwsze spory metodologiczne.

Właściwym twórcą kierunku historii kultury, stojącego w wyraźniej opozycji do historyzmu, był Szwajcar Jacob Burckhardt⁸. Był on wprawdzie uczniem Rankego, ale uznał, że badania, zwłaszcza kulturowe, uwzględniają element świadomości badacza, wątpił w obiektywność empirycznego dociekania i zakładał, że istnieją subiektywne interpretacje historii. Twierdził, że obraz przeszłości jest historią zróżnicowanych społeczeństw i kultur wraz z ich własnymi zasadami i wydarzeniami⁹. W XIX wieku historia kulturowe były spolaryzowane dwoma ekstremami – na jednym końcu były opisy i opisowe relacje życia codziennego i folkloru, na drugim historia cywilizacji i postępu. I na tym ostatnim właśnie skupił się Burckhardt w swojej pracy. O ile Ranke widział w państwie czynnik stabilizujący, o tyle Burckhardt postrzegał w nim zagrożenie, a historię traktował jako niekończące się walki antagonistycznych stron¹⁰. Jego dzieło *Die Kultur der Renaissance in Italien* (1860) miało ogromny wpływ na kolejnych badaczy i ich narracje. Podjęte zagadnienia genezy kultur, ich ciągłości i swoistości stały się ważnym zagadnieniem badawczym. Koncepcje Burckhardta wynikały z inspiracji filozofią Arthura Schopenhauera i jego programem nauki historii oraz z oddziaływania historiografii i jego własnych doświadczeń warsztatowych¹¹.

Do dyskursu na temat swoistości historii kultury włączył się również Gustav Droysen, który odróżniał historię od historii kultury, co było widoczne w jego pracach metodologicznych. Dyskusja, co jest przedmiotem historii kultury i jakie są jej metody, była prowadzona przez dziesięciolecia, a fakt, że z historycznego punktu widzenia historia kultury była niekiedy umiejscawiana w obrębie podmiotu historii, a czasem poza nim, sprawiał, że problem był istotny. Wynikało to z pojawiających się coraz szerzej powiązań z socjologią, etnologią i ekonomią, które na przełomie wieków były już bardzo widoczne¹². Precyzyjne zdefiniowanie granic i wyraźne odróżnienie historii kultury od innych dyscyplin historycznych bywało trudne także ze względu na różnorodne wpływy, którym dziedzina ta podlegała.

Duże znaczenie dla jej rozwoju odegrały podglądy niemieckiego historyka Karla Lamprechta. Sądził on, że historia kultury i gospodarki są nadrzędne w stosunku do historii polityki i osób. Stało to w wyraźnej opozycji do podejścia Leopolda Rankego¹³. Lamprecht inspirował się *Völkerpsychologie*, koncepcją promowaną przez Wilhelma Wundta, która wniosła do historii kultury jej wymiar psychologiczny. W szczególności Lamprecht otworzył granice historii kultury, kładąc nacisk na multidyscyplinarność.

⁷ Muhlack 2003, ss. 140–142.

⁸ Grabski 2003, s. 563.

⁹ Green 2007, ss. 12–14.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Kuderowicz 1973, s. 126.

¹² Kolbuszewska 2003, ss. 57–58.

¹³ Zob. Schleier 1988.

Świadomość nowych prądów i teorii metodologicznych ze względu na ówczesny ścisły związek z nauką europejską był oczywisty, ale w XIX wieku sytuacja kultury na ziemiach polskich była wyjątkowa. Funkcjonowała ona w warunkach braku niepodległego państwa, co powodowało, że jej badanie, a zwłaszcza dokumentowanie, stało się ważnym zagadnieniem społecznym. W Krakowie w końcu XIX wieku istniały przenikające się grupy badaczy, zwłaszcza historyków i historyków literatury skoncentrowanych wokół Akademii Umiejętności oraz Uniwersytetu Jagiellońskiego, którzy w swoich pracach podejmowali zagadnienia związane z historią szeroko rozumianej kultury. Nie było to jedyne środowisko, ale dzięki międzyzaborowym kontaktom uczonych skupionych wokół AU koncepcje wypracowane w tej instytucji miały istotne znaczenie.

3. Sytuacja na ziemiach polskich

Na ziemiach polskich w XIX oraz na początku XX wieku historia kultury była dziedziną dość młodą, ówczesnie dopiero definiowaną. Jednak od początku swego istnienia miała szeroki zakres znaczeniowy – jak określiła to Jolanta Kolbuszewska, był on niedookreślony, a nawet pojmowany zbyt potocznie¹⁴. Do przełomu lat siedemdziesiątych prace koncentrowały się wokół kwestii obyczajowości, posługując się przede wszystkim jej opisem, czego znakomitym przykładem są publikacje działającego na terenie Królestwa Polskiego historyka i bibliotekarza Łukasza Gołębiowskiego, uznawanego współcześnie za prekursora etnografii¹⁵. Nieco inną drogą podążyli w pierwszej połowie XIX w. profesorowie krakowskiego uniwersytetu: Jerzy Samuel Bandkie, który skupił się na historii instytucji kultury, a zwłaszcza roli drukarni i drukarstwa¹⁶, i Michał Wiszniewski, zwracający się ku historii literatury polskiej¹⁷.

Od tego czasu coraz bardziej widoczna była tendencja, aby koncentrować się na podkreślaniu dorobku i znaczenia polskiej kultury umysłowej, aby przetrwała ona pomimo braku struktur państwowych. Dyscyplina podążyła więc w nieco innym niż w pozostałej części Europy kierunku. Nie były też widoczne radykalne spory metodologiczne. W kolejnych dziesięcioleciach historia kultury połączyła ze sobą przede wszystkim badania w zakresie historii literatury oraz historii oświaty i wychowania.

Taki zakres dyscypliny zaproponował wówczas filolog, historyk literatury, profesor UJ, uniwersytetu w Innsbrucku oraz Uniwersytetu Lwowskiego, Antoni Małecki. Na posiedzeniu Wydziału Filologicznego AU w 1874 r. zgłosił konieczność podjęcia badań zespołowych nad tymi zagadnieniami, był to tzw. program Małeckiego¹⁸. W efekcie w AU już w 1875 r. utworzono w ramach działającej Komisji Bibliograficznej jako jej sekcję filologiczno-literacką Komisję do Badań w Zakresie Historii Literatury i Oświaty w Polsce¹⁹. Jej obszar badawczy wkrótce poszerzono o ruchy religijne oraz dzieje instytucji naukowych i oświatowych, czyli o „umysłową produkcję narodu”²⁰. Powołano również do życia serię wydawniczą „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”, w której publikowano wyniki badań²¹.

Wytyczne Małeckiego koncentrowały się wokół rozważań nad dziejami ojczystymi i były zgodne z poglądami pierwszego sekretarza AU, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, historyka i literata, Józefa Szujskiego, który w swoich wykładach poruszał zagadnienia

¹⁴ Kolbuszewska 2003, s. 61.

¹⁵ Gołębiowski 1830a; 1830b; 1830c; 1831.

¹⁶ Bandkie 1815; 1826. Zob. szerzej Polackówna 1910; Dybiec 1970.

¹⁷ Wiszniewski 1840–1857.

¹⁸ Hulewicz 1961, s. 45.

¹⁹ Archiwum Nauki PAN i PAU (dalej: ANPAN i PAU), *Protokoły posiedzeń Komisji Literackiej 1875–1933*, PAU-193, *Posiedzenie Komisji Bibliograficznej, sekcji filologiczno-literackiej, posiedzenie z 29 maja 1875 r.*, k. 3; Dybiec 1993, s. 33; Piskurewicz 1998, s. 83.

²⁰ Barycz 1949, s. 17.

²¹ Hulewicz 1961, s. 53; Dybiec 1993, s. 89.

z zakresu dorobku kulturowego w epoce odrodzenia w Polsce. Aktywnie działał na rzecz wydawania zabytków kultury literackiej w Rzeczypospolitej, co widoczne było w jego postulatach programowych, które zgłaszał na forum Komisji Bibliograficznej (Literackiej) AU²². Następnie działał aktywnie we wspomnianej Komisji do Badań w Zakresie Historii Literatury i Oświaty w Polsce. Wydał on w 1880 r. pracę poświęconą tej tematyce (*Odrodzenie i reformacja w Polsce*). Szujski był głównym motorem działań Komisji, która działała z różnym skutkiem i w 1883 r. połączyła się z Komisją Historyczną²³. Był to okres dominacji historyków i co za tym szło, tematyki dotyczącej historii oświaty. Po śmierci Szujskiego aktywni w Komisji byli Kazimierz Morawski i Stanisław Tarnowski²⁴.

4. Zjazdy historyczne i historyczno-literackie w procesie kształtowania dyscypliny

Ważkość tematyki historii kultury zauważona została także przez zjazdy historyków polskich. W roku 1890 na drugim zjeździe we Lwowie podjęto kwestię konieczności badania i dokumentowania historii szkolnictwa i sztuki (S. Windakiewicz, W. Zakrzewski, T. Korzon)²⁵. Zjazd w Krakowie w 1900 r., który odbył się w roku jubileuszowym, dla UJ stał się forum do podkreślenia znaczenia historii kultury, w tym historii instytucji naukowych. Tadeusz Wojciechowski stwierdził, że „choć strona kulturalna społeczeństwa polskiego jest mało opracowana, to jednak w historii kultury, sztuki i archeologii mamy dobre początki”²⁶. Po odzyskaniu niepodległości na zjeździe poznańskim w 1925 r. działała już odrębna sekcja historii kultury z historią literatury, nauki i szkolnictwa²⁷. Podobne założenia przyjęto na zjazdach historyczno-literackich²⁸.

W czasie krakowskiego zjazdu im. Jana Kochanowskiego w 1884 r. Kazimierz Morawski, najwybitniejszy polski latynista tej epoki, zwrócił uwagę na konieczność badań nad dziejami kultury polskiej. W efekcie tego apelu wydano kilka wybitnych prac. Jego autorstwa była znakomita *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego* (Kraków 1900), a ponadto Józefa Szujskiego *Odrodzenie i reformacja w Polsce* (Warszawa 1880; Kraków 1881) i Jana Fijałka *Studia do dziejów Uniwersytetu Jagiellońskiego i jego Wydziału Teologicznego w XV w.* (Kraków 1898).

5. Ośrodek krakowski

Z ośrodkiem krakowskim był związany działający poza Uniwersytetem Jagiellońskim (ale jego były słuchacz) Jan Leniek, który jeszcze jako pracę seminaryjną wydał w „Przeglądzie Akademickim” artykuł *Uniwersytet Kazimierzowski na tle innych ośrodków uniwersyteckich w średnich wiekach* (1881). W okresie swojej pracy nauczycielskiej wielokrotnie podejmował tematykę z zakresu historii edukacji, zwłaszcza historii krakowskiego szkolnictwa średniego i dziejów *Almae Matris*²⁹. Brak jednoznacznego wyodrębnienia na przełomie XIX i XX wieku historii kultury powodował, że badacze różnych epok tworzyli prace wpisujące się w ten zakres tematyczny. Szczególnie aktywnie tematykę z zakresu historii kultury podejmowano na początku XX wieku. W 1905 r. ukazało się dwutomowe dzieło Wacława Tokarza, który opracował monografię *Ostatnie lata Hugona Kollątaja* (Kraków 1905), w której opisał jego

²² AN PAN i PAU, *Protokoły posiedzeń Komisji Literackiej 1875–1933*, PAUI-193, *Posiedzenie Komisji Bibliograficznej, sekcji filologiczno-literackiej, program działania J. Szujskiego*, k. 2.

²³ Hulewicz 1961, ss. 54–55.

²⁴ Ibidem, s. 53.

²⁵ *Pamiętnik II zjazdu historyków* (N.N.₁ 1890), ss. 29–31.

²⁶ *Pamiętnik III zjazdu historyków* (N.N.₂ 1901), ss. 4–6.

²⁷ *Pamiętnik IV zjazdu historyków polskich* (N.N.₃ 1925), s. IV.

²⁸ Stinia 2022, s. 421.

²⁹ Leniek 1888; 1891; 1900; 1907.

zasługi w tworzeniu Liceum Krzemienieckiego i reformę Szkoły Głównej Krakowskiej, dając przy okazji syntetyczne ujęcie przemian ideowych i umysłowych na przełomie XVIII i XIX wieku. W twórczości Tokarza pobrzmiewały echa przemysłów Karla Lamprechta, widoczne były także elementy socjologizujące i psychologizujące³⁰.

6. Pierwsza habilitacja – Feliks Kopera

Kraków był miejscem, gdzie rozpoczęto starania o powstanie oficjalnej struktury zajmującej się historią kultury w postaci katedry uniwersyteckiej³¹. Proces ten na UJ poprzedzony był tradycją głoszenia wykładów oraz organizowania zajęć dla studentów. Takie działania podjął wspomniany już J.S. Bandkie, który przy katedrze bibliografii zorganizował rodzaj seminarium, *Disputatoria philologica et historica*, które to H. Barycz określił mianem pierwszej szkoły historycznokulturalnej w UJ³². Kolejny krok stanowiło pojawienie się wykładów z zakresu historii kultury. Proces ten rozpoczął się lutym 1900 r., kiedy to z podaniem o habilitację właśnie z zakresu historii kultury zwrócił się do Wydziału Filozoficznego Feliks Kopera³³. Jego praca *Dary z Polski dla Erazma z Rotterdamu* stała się podstawą *veniae legendi* w zakresie historii kultury na ziemiach polskich i we wschodniej Europie³⁴. Wykład habilitacyjny wygłosił na temat „Przegląd źródeł do historii kultury w Polsce w XI w. i jej charakterystyka”. Habilitację zatwierdzono 29 sierpnia 1900 r. Już w roku akademickim 1900/1901 Kopera jako docent prywatny prowadził wykłady z zakresu tej tematyki: „Pierwszy wiek chrześcijańskiej cywilizacji w Polsce” (2 godz. tygodniowo w semestrze letnim)³⁵. W kolejnym roku w semestrze zimowym wykładał „Kulturę odrodzenia w Polsce” (również dwie godziny)³⁶, w semestrze letnim tematem zajęć był „Zygmunt August i jego dwór”³⁷, a w następnym roku akademickim (1902/1903) „Zarys dziejów kultury w Polsce za Zygmunta Starego” (semestr letni)³⁸. Ostatecznie jednak Kopera zdecydował się na prowadzenie badań z zakresu historii sztuki³⁹.

7. Habilitacja Jana Ptaśnika

Kolejna habilitacja z zakresu dziejów kultury wiązała się z postacią Jana Ptaśnika⁴⁰. W listopadzie 1906 r. wniósł on podanie o habilitację z „Historii kultury w Polsce i na Zachodzie” na podstawie pracy *Z dziejów kultury włoskiego Krakowa*⁴¹. Zatwierdzono ją 3 listopada 1907 r. i na tej podstawie został on docentem prywatnym historii cywilizacji polskiej i zachodnioeuropejskiej⁴². Jego spojrzenie miało charakter nowoczesny, nakierowane było na ukazywanie historycznych procesów, a nie tylko skupione na opisie instytucji czy też

³⁰ Frančić 2000, ss. 195–196.

³¹ Stinia 2022, s. 421.

³² Barycz 1967, s. 187.

³³ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej: AUJ), WFII 121, *Teczki akt habilitacyjnych 1862–1938, Feliks Kopera*; Bochnak 1967–1968, ss. 636–638; Błońska 2012.

³⁴ AUJ, WFII 121, *Teczki akt habilitacyjnych 1862–1938, Feliks Kopera. Program wykładów na trzy szkolne półrocza*.

³⁵ *Spis wykładów w półroczu letnim* (N.N.5 1901), s. 16.

³⁶ *Spis wykładów w półroczu zimowym* (N.N.11 1901), s. 16.

³⁷ *Spis wykładów w półroczu letnim* (N.N.6 1902), s. 17.

³⁸ *Spis wykładów w półroczu letnim* (N.N.7 1903), s. 17.

³⁹ Stinia 2022, ss. 421–422.

⁴⁰ Perkowska 2007, s. 301; Banach 2000, ss. 214–223; Bieńkowski 1986, ss. 303–308; Kolbuszewska 2007, ss. 467–482; Koredczuk 2006; Kolbuszewska 2016, ss. 490–494.

⁴¹ Stinia 2014, s. 102.

⁴² AUJ, WFII 121, *Teczki akt habilitacyjnych, pismo MWiO do Dziekanatu WFiO zatwierdzeniu habilitacji z zakresu cywilizacji polskiej i zachodniej europejskiej z dnia 14 XII 1907 r.*

zjawisk. W półroczu letnim 1907/1908 prowadził wykład na temat „Kultura rzymska a Polska w epoce piastowskiej”⁴³, w kolejnych semestrach „Wyprawy krzyżowe w Polsce i ich znaczenie kulturalne”⁴⁴. Po przerwie wrócił z wykładami w roku akademickim 1910/1911: „Kultura państw włoskich w dziejach średnich i jej wpływ na Polskę” i „Kultura odrodzenia w Polsce i na Zachodzie”⁴⁵ oraz z ćwiczeniami z zakresu historii kultury miasta Krakowa w wiekach XIII i XIV⁴⁶. Do roku akademickiego 1918/1919 tematyka wykładów dotyczyła: „Kultury wieków średnich”, „Źródeł do historii kultury Polski wieków średnich”, „Kultury Polski w epoce Bolesławów”, „Dziejów odrodzenia i reformacji w Polsce”, „Źródeł do historii kultury w Polsce”, „Kultury średniowiecznego Krakowa na tle stosunków miejskich na Zachodzie”, „Życia prywatnego w wiekach średnich”, „Życia w Polsce w czasach nowożytnych wieki XVI–XVIII”, „Budowy państwa Krzyżackiego”, „Machiavellego i jego czasów”, „Historii miast i mieszczaństwa w wiekach średnich”, „Miast w Polsce i ich organizacji”, „Czasów wypraw krzyżowych”. Ćwiczenia prowadził z zakresu historii kultury Krakowa w XIV wieku, historii kultury w Polsce („Kronika Janka z Czarnkowa jako źródło do historii obyczaju w Polsce w XIV w.”, „Prawa i przywileje cechowe jako źródło do historii obyczaju w Polsce”) oraz z historii cywilizacji i życia w Polsce w wiekach średnich⁴⁷.

W 1910 r. wnioskowano dla niego o profesurę nadzwyczajną z historii kultury, jednak cesarz zatwierdził mu tylko profesurę tytułarną, co dawało jedynie prawo do wykładów zleconych⁴⁸. Nie doczekawszy się decyzji ze strony już polskich władz ministerialnych o przyznaniu katedry w Krakowie, zdecydował się na wyjazd w 1919 r. do Lwowa, gdzie mianowano go profesorem zwyczajnym powszechnej historii średniowiecznej wraz z naukami pomocniczymi i gdzie kontynuował badania nad dziejami kultury polskiej⁴⁹.

8. Badania Antoniego Karbowiaka

Również na początku wieku XX do środowiska krakowskiego należał Antoni Karbowiak, który w lutym 1905 r. wniósł podanie o habilitację z dziejów wychowania i szkół na podstawie pracy *Wychowanie fizyczne KEN w świetle historii pedagogii*⁵⁰. Autor często podkreślał znaczenie badań nad historią wychowania i oświaty jako niezbędnego warunku do tworzenia współczesnych systemów i instytucji oświatowych⁵¹. Była to pierwsza habilitacja z tego zakresu na ziemiach polskich. Poprzedziło ją wiele publikacji, spośród których wspomnieć należy *Szkoły parafialne w Polsce w XIII i XIV w.* („Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny”, Kraków 1896) oraz wydane w latach 1898–1903 dwa pierwsze tomy *Dziejów wychowania i szkół w Polsce*, doprowadzone do roku 1433. Jemu także nie udało się uzyskać katedry, a w marcu 1914 r. otrzymał jedynie profesurę tytułarną i możliwość prowadzenia trzygodzinnego płatnego wykładu i dwugodzinnych ćwiczeń z historii systemów pedagogicznych, ponadto wybuch I wojny światowej uniemożliwił realizację i tych planów. Dopiero w 1919 r. na kilka miesięcy przed śmiercią A. Karbowiak otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego (za pracę *Wychowanie fizyczne Komisji Edukacji Narodowej w świetle historii pedagogii*, Lwów 1902). Do zakończenia I wojny światowej nie udało się w Galicji wykreować zwyczajnej katedry historii wychowania i oświaty.

⁴³ *Spis wykładów w półroczu letnim* (N.N.₈ 1908), s. 14.

⁴⁴ *Spis wykładów w półroczu letnim* (N.N.₉ 1909), s. 14.

⁴⁵ *Spis wykładów w półroczu letnim* (N.N.₁₀ 1911), s. 15.

⁴⁶ *Spis wykładów w półroczu zimowym* (N.N.₁₂ 1911), s. 14.

⁴⁷ Na podstawie *Spisów wykładów* za lata od 1911/1912 do 1918/1919.

⁴⁸ Ptaśnik 1905; 1909; 1913; 1920; 1922; 1925; 1934a; ca 1934b; Kutrzeba, Ptaśnik 1910.

⁴⁹ Kolbuszewska 2007, s. 474; Archiwum Państwowe Obwodu Lwowskiego, f. 26 *Uniwersytet Lwowski*, opis 5, sprawa 1566, *teczka osobowa Jana Ptaśnika*.

⁵⁰ AUJ, WF II 121, *Teczki akt habilitacyjnych 1862–1938, Antoni Karbowiak*.

⁵¹ Karbowiak 1900, ss. 1–11; 1901, ss. 315–316; Barycz 1966–1967, ss. 20–23; Wałęga 2005–2006, ss. 15–16.

9. Działalność Feliksa Konecznego

Z krakowskiego środowiska naukowego wywodził się też Feliks Koneczny, który ukończył studia historyczne w UJ w 1888 r., zwieńczone tytułem doktorskim za pracę *Najdawniejsze stosunki Inflant z Polską do roku 1309*. Wielokrotnie był nagradzany za osiągnięcia naukowe przyznawaniem kolejnych stypendiów i nagród, dzięki czemu stawał się rozpoznawalny w środowisku historyków⁵². Podjął pracę w AU dzięki wstawiennictwu swego mentora Stanisława Smolki. Szybko dostrzegł jednak, że zbyt silne skupianie się na pozytywistycznym rozumieniu pisania historii jest dla niego ograniczające. Pracował kolejno w Archiwum krakowskim oraz Bibliotece Jagiellońskiej. Koneczny uważał, że zwieńczeniem doskonałości warsztatu historyka jest nauka o cywilizacjach, która daje możliwość podstawy porównawczej⁵³. W 1918 r. ukazała się pod jego redakcją praca *Polska w kulturze powszechnej*, która znakomicie egzemplifikuje filozofię pisania o kulturze polskiej w sytuacji społeczeństwa bez własnego państwa. Starał się zaprezentować wkład kultury polskiej do kultury powszechnej, aby potwierdzić w ten sposób prawo do dalszego rozwoju w ramach niepodległego państwa. W publikacji podjęta została tematyka związana z dziejami polskiej myśli politycznej, ekonomicznej, pedagogicznej oraz dorobkiem nauk ścisłych. Koneczny w swoich artykułach zwrócił również uwagę na specyfikę dziejów gospodarczych oraz na destrukcyjny wpływ państw zaborczych na kulturę polską, która jednak okazała się silniejsza niż nakładane ograniczenia. Po odzyskaniu niepodległości Koneczny związał się z reaktywowanym Uniwersytetem Stefana Batorego w Wilnie.

Generalnie w Krakowie na kształt badań nad historią kultury wpływ mieli przedstawiciele trzech dyscyplin badawczych historii kultury: historycy, historycy literatury i historycy wychowania.

10. Starania Stanisława Kota o katedrę na UJ

Usamodzielnienie się dyscypliny wiązało się natomiast z decyzją o powołaniu pierwszej katedry historii kultury na UJ. Jej powstanie było swego rodzaju syntezą dorobku ośrodków krakowskiego i lwowskiego, ponieważ objął ją wychowanek Uniwersytetu im. Cesarza Franciszka I – Stanisław Kot. Warsztat historycznoliteracki, jaki posiadał, wiązał się z jego studiami we Lwowie, gdzie jako absolwent gimnazjum rzeszowskiego rozpoczął naukę na Wydziale Filozoficznym (studiował polonistykę, filologię klasyczną, pedagogikę oraz przez dwa semestry prawo). Jego profesorami byli wybitni historycy literatury polskiej, Józef Kallenbach i Wilhelm Bruchnalski, zachęcający go szczególnie do badań nad historią kultury, zwłaszcza w okresie odrodzenia⁵⁴. Również docent prywatny Bolesław Mańkowski, do którego uczęszczał na seminarium z pedagogiki, przekonywał go do podejmowania takich badań.

Mańkowski, uczeń Wilhelma Wundta, Tuiskona Zillera i Friedricha Paulsena, utorował Kotowi drogę do pierwszych publikacji⁵⁵. Na jego seminarium Kot napisał prace: *Andrzej Frycz z Modrzewa o wychowaniu i szkole* oraz *Szkoła Lewartowska*, które opublikowano w „Muzeum”, czasopiśmie Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych, którego Mańkowski był wówczas redaktorem naczelnym⁵⁶. Kot był również uczestnikiem seminarium historycznego Ludwika Finkla⁵⁷.

⁵² Biliński 2001, ss. 30–37.

⁵³ Ibidem, s. 41.

⁵⁴ Rutkowski 2000, s. 21.

⁵⁵ Barycz 1987, s. 17.

⁵⁶ *Przyczynki do dziejów wychowania i oświaty w Polsce* (N.N.4 1910), ss. 5–83; Draus 2007, ss. 26, 86; Rutkowski 2000, s. 21.

⁵⁷ Barycz 1978, s. 6; Banach 2001, s. 192.

Finałem jego pobytu we Lwowie był uzyskany w sierpniu 1909 r. na Wydziale Filozoficznym stopień doktora na podstawie pracy *Wpływ teorii politycznych starożytności klasycznej na idee polityczne Polski w wieku XVI, a w szczególności na Andrzeja Frycza Modrzewskiego*⁵⁸. Pod koniec lwowskiego okresu życia opublikował jeszcze w 1910 r. pracę *Z dziejów szkolnictwa arińskiego*.

Na przebieg jego kariery naukowej w Krakowie duży wpływ miał kontakt ze Stanisławem Estreicherem, ówczesnym redaktorem *Encyklopedii Polskiej*, który widział w Kocie potencjalnego współpracownika⁵⁹. Kiedy wiosną 1910 r. Kocot odwiedził go w Krakowie, zawiązała się między nimi wieloletnia przyjaźń⁶⁰. Estreicher umożliwił młodemu uczonemu kontakty z członkami Akademii i udział w posiedzeniach, co z kolei pozwoliło na przedstawienie przez Kocota referatu dotyczącego jego pracy doktorskiej. Wystąpienie S. Kocota w AU spotkało się z życzliwym przyjęciem i poparciem ważnych postaci krakowskiego środowiska naukowego – Kazimierza Morawskiego i Ignacego Chrzanowskiego. Już w roku 1911 Kocot został przyjęty w skład Komisji Literackiej Akademii Umiejętności oraz wybrany w skład Komisji do Badań w Zakresie Historii Literatury i Oświaty w Polsce. W roku akademickim 1912/1913 otrzymał stypendium z Fundacji Wiktora Osławskiego, które następnie przedłużono mu na kolejny rok. Wpłynęło to na szybki rozwój naukowy S. Kocota i umożliwiło otrzymanie katedry na UJ.

Prestiżowe stypendia Osławskiego znacząco przyczyniały się do kształtowania kadry naukowej uniwersytetów galicyjskich⁶¹. Podróż naukowa objęła Paryż oraz uniwersytety i archiwa w Leuven, Rotterdamie, Amsterdamie, Hadze, Lejdzie, Genewie, Bazylei, Stuttgarcie, Monachium, Würzburgu, Norymberdze i Augsburgu. Przyniosła ona bardzo wymierne efekty. Pozwoliła na zebranie materiałów do trzech głównych obszarów badawczych: polskich podróży naukowych w dobie renesansu oraz baroku i neohumanizmu, francuskich ruchów pedagogicznych w XVII i XVIII wieku oraz opinii i ocen o Polsce w piśmiennictwie politycznym zachodniej Europy od XVI do XVIII wieku.

Po zakończeniu I wojny światowej Kocot przygotowywał się bardzo intensywnie do habilitacji i w październiku 1918 r. wniósł podanie o dopuszczenie go do niej z historii literatury oraz przedstawił pracę *Andrzej Frycz Modrzewski. Studium z dziejów kultury polskiej w. XVI*. Złożył ją w rękopisie, co dało możliwość jego przeciwnikom do powstrzymania się od podjęcia decyzji przez rok. Wobec przedłużania się sprawy zdecydował się na zmianę zakresu habilitacji – na historię polskiej kultury umysłowej, zwłaszcza że Ptaśnik, nie mogąc się doczekać katedry zwyczajnej, postanowił przenieść się do Lwowa. Ostatecznie pracę o Modrzewskim opublikowała w częściach Polska Akademia Umiejętności. Dodatkowo efekty swoich podróży naukowych Kocot zamieścił w publikacji *Rzeczpospolita Polska w literaturze politycznej Zachodu* (Kraków 1919). Po powtórnym głosowaniu, co wynikało z niechętej postawy Stanisława Strońskiego, 21 lutego 1920 r. dopuszczony został do *colloquium*, a dwa dni później odbył się jego wykład, na który stawilo się całe grono Wydziału Prawa UJ ze Stanisławem Estreicherem na czele⁶². Uchwałę przyjmującą habilitację Kocota podjęto 12 marca oraz przedstawiono go jako kandydata do nadzwyczajnej Katedry Historii Kultury. Jej zadaniem miało być: „wyjaśnić genezę, historię i znaczenie głównych prądów umysłowych w dziedzinie pojęć politycznych, religijnych, moralnych, literackich, wskazywać drogi szerzenia się tych prądów”⁶³.

⁵⁸ Wałęga 2010–2011, ss. 37–58.

⁵⁹ Dutkova 2001, s. 157.

⁶⁰ Barycz 1987, s. 19.

⁶¹ Stinia 2023.

⁶² Barycz 1987, s. 28.

⁶³ Ibidem, s. 29.

11. Zakończenie

Utworzenie katedry pozwoliło na sformułowanie przez S. Kota programu badawczego skupionego wokół dziejów oświaty i kontaktów intelektualnych Polaków z zachodem Europy. Mimo iż katedra funkcjonowała tylko trzynaście lat, to wytyczony program badawczy pozostał aktualny przez wiele dziesięcioleci⁶⁴. Powstanie katedry oraz bardzo prężnego seminarium stworzyło nowy rozdział w dziejach badań nad kulturą polską w Krakowie. Starania kilku pokoleń historyków i wybory, których dokonywali, określiły cele badawcze dyscypliny oraz zapoczątkowały powstawanie samodzielnych katedr na kolejnych uniwersytetach w Polsce.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Nauki PAN i PAU, *Polska Akademia Umiejętności, Protokoły posiedzeń Komisji Literackiej 1875–1933*, PAU I-193, *Posiedzenie Komisji Bibliograficznej, sekcji filologiczno-literackiej, posiedzenie z 29 maja 1875 r.*

Archiwum Państwowe Obwodu Lwowskiego, f. 26 *Uniwersytet Lwowski*, opis 5, sprawa 1566, *teczka osobowa Jana Ptaśnika*.

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, WF II 121. *Teczki akt habilitacyjnych 1862–1938, Antoni Karbowski*.

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, WF II 121. *Teczki akt habilitacyjnych 1862–1938, Feliks Kopera*.

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, WF II 121. *Teczki akt habilitacyjnych 1862–1938, Pismo MWiO do Dziekanatu WF o zatwierdzeniu habilitacji zakresu cywilizacji polskiej i zachodniej europejskiej z dnia 14 XII 1907 r.*

Opracowania

Banach, Andrzej Kazimierz 2000: Jan Ptaśnik. [W:] Julian Dybiec (red.), *Złota księga Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, ss. 214–223.

Banach, Andrzej Kazimierz 2001: Działalność uniwersytecka Stanisława Kota. [W:] Alina Fitowa (red.), *Stanisław Kot – uczonego i polityk. Pokłosie sesji naukowej*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, ss. 191–198.

Bandkie, Jerzy Samuel 1815: *Historia drukarni krakowskich*. Kraków.

Bandkie, Jerzy Samuel 1826: *Historia drukarni w Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Litewskim*. Kraków.

Barycz, Henryk 1949: *Rozwój historii oświaty, wychowania i kultury w Polsce*. Kraków: Drukarnia Przemysłowa w Krakowie („Historia Nauki Polskiej w Monografiach”, t. 21).

Barycz, Henryk 1966–1967: Antoni Karbowski (1856–1919). [W:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 12. Wrocław, ss. 20–23.

Barycz, Henryk 1967: Historia kultury, nauki i oświaty w Uniwersytecie Jagiellońskim. [W:] Sylwiusz Mikucki (red.), *Studia z dziejów Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, ss. 187–189.

Barycz, Henryk 1978: Stanisław Kot – historyk polskiego Odrodzenia i Reformacji. *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej* 28.

Barycz, Henryk 1987: *Stanisław Kot – życie i dzieło*. [W:] Stanisław Kot, *Polska Złotego Wieku a Europa. Studia i szkice*. Warszawa, ss. 5–88.

Bieńkowski, Wiesław 1986: Jan Ptaśnik (1876–1930). [W:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 29. Kraków, ss. 303–308.

⁶⁴ Stinia 2022, ss. 419–439.

Maria Stinia

- Biliński, Piotr 2001: *Feliks Koneczny (1862–1949). Życie i działalność*. Warszawa: „ad astra”.
- Błońska, Diana 2012: *Feliks Kopera (1871–1952). Menadżer kultury, naukowiec, dydaktyk*. Kraków („Rozprawy Muzeum Narodowego w Krakowie” Ser. Nowa, t. 5), ss. 316–331.
- Bochnak, Adam 1967–1968: Feliks Kopera (1871–1952). [W:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 13. Kraków, ss. 636–638.
- Draus, Jan 2007: *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowej uczelni*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Dutkova, Renata 2001: Stanisława Kota związki z Polską Akademią Umiejętności. [W:] Alina Fitowa (red.), *Stanisław Kot – uczonej i polityk. Pokłosie sesji naukowej*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, ss. 157–165.
- Dybiec, Julian 1970: *Michał Wiszniewski. Życie i twórczość*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Dybiec, Julian 1993: *Polska Akademia Umiejętności 1872–1952*. Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”.
- Frančić, Mirosław 2000: Wacław Tokarz (1873–1937). [W:] Julian Dybiec (red.) *Złota księga Wydziału Historycznego*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, ss. 314–223.
- Gołębiowski, Łukasz 1830a: *Domy i dwory, a przy tym opisanie apteczki, kuchni, stołów, uczt, biesiad, trunków i pijatyki; łaźni i kąpieli, łóżek, pościeli, ogrodów, powozów i koni; blaznów, karłów, wszelakich zwyczajów dworskich i różnych obyczajowych szczegółów*. Warszawa.
- Gołębiowski, Łukasz 1830b: *Lud polski jego zwyczaje i zabobony*. Warszawa.
- Gołębiowski, Łukasz 1830c: *Ubiory w Polsce od najdawniejszych czasów aż do chwil obecnych*. Warszawa.
- Gołębiowski, Łukasz 1831: *Gry i zabawy różnych stanów w Kraju całym lub w niektórych tylko prowincjach*. Warszawa.
- Grabski, Andrzej Feliks 2003: *Dzieje historiografii*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Green, Anna 2007: *Cultural History*. Basingstoke (UK): Palgrave Macmillan („Theory and History”, t. 9), ss. 12–14.
- Hulewicz, Jan 1961: Działalność wydawnicza Akademii Umiejętności w Krakowie w zakresie historii literatury polskiej oraz historii oświaty i szkolnictwa w Polsce w latach 1873–1918. *Pamiętnik Literacki* 51(1).
- Karbowiak, Antoni 1900: Stan badań na polu dziejów wychowania, szkół i nauk w Polsce. [W:] *Pamiętnik III Zjazdu Historyków Polskich w Krakowie*. Kraków, ss. 1–11.
- Karbowiak, Antoni 1901: W sprawie badań dziejów wychowania i szkół w Polsce. *Muzeum*, ss. 309–316.
- Kolbuszewska, Jolanta 2003: Historia kultury jako samodzielna dyscyplina badań historycznych a cywilizacyjne koncepcje Feliksa Konecznego. *Acta Universitatis Lodzensis, Folia Historica* 76, ss. 57–58.
- Kolbuszewska, Jolanta 2007: Jan Ptaśnik (1876–1930). [W:] Jerzy Maternicki, Leonid Zaszkiłniak (red.), *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*. Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski, ss. 467–482.
- Kolbuszewska, Jolanta 2016: Historia kultury. [W:] Jerzy Maternicki, Joanna Pisulińska, Leonid Zaszkiłniak (red.), *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badanie i nauczanie (do 1939 roku)*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, ss. 479–506.
- Koredczuk, Bożena 2006: Jan Ptaśnik (1876–1930) – krakowski i lwowski historyk książki. [W:] Halina Kosętko (red.), *Kraków – Lwów. Książki – czasopisma – biblioteki*. t. 8. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, ss. 18–29.
- Kuderowicz, Zbigniew 1973: *Biografia kultury. O poglądach Jakuba Burckhardta*. Warszawa: Czytelnik.
- Kutrzeba, Stanisław; Ptaśnik, Jan 1910: *Dzieje handlu i kupiectwa krakowskiego*. Kraków: Wyd. Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa.
- Leniek, Jan 1888: *Książka pamiątkowa ku uczczeniu jubileuszu trzechsetnej rocznicy założenia Gimnazjum św. Anny*. Kraków.
- Leniek, Jan 1891: *Kandydaci stanu akademickiego (Przyczynek do dziejów szkolnictwa z czasów Komisji Edukacyjnej)*. Tarnopol.
- Leniek, Jan 1900: Założenie Akademii Krakowskiej w r. 1364 i jej reforma w r. 1400. *Muzeum* 16, ss. 378–394.

Krakowski ośrodek badań nad historią kultury na przełomie XIX i XX wieku

- Leniek, Jan 1907: Poglądy pedagogiczne Sebastiana Petrycego. *Muzeum* 23, ss. 60–71.
- Muhlack, Ulrich 2003: Franz Leopold von Ranken. [W:] *Neue Deutsche Biographie* (NDB). Bd. 21. Berlin, ss. 140–142.
- N.N.₁ 1890: *Pamiętnik II zjazdu historyków*. t. 2: *Obrady i uchwały*. Lwów.
- N.N.₂ 1901: *Pamiętnik III zjazdu historyków*. *Protokoły obrad*. *Posiedzenie ogólne*, wystąpienie Tadeusza Wojciechowskiego. Kraków.
- N.N.₃ 1925: *Pamiętnik IV zjazdu historyków polskich w Poznaniu 6–8 grudnia 1925*. *Referaty*. Lwów.
- N.N.₄ 1910: Przyczynki do dziejów wychowania i oświaty w Polsce. I. *Muzeum* 26(3). Dodatek 6, ss. 5–83.
- N.N.₅ 1901: *Spis wykładów w półroczu letnim*. *Rok szkolny 1900/1901*. Kraków.
- N.N.₆ 1902: *Spis wykładów w półroczu letnim*. *Rok szkolny 1901/1902*. Kraków.
- N.N.₇ 1903: *Spis wykładów w półroczu letnim*. *Rok szkolny 1902/1903*. Kraków.
- N.N.₈ 1908: *Spis wykładów w półroczu letnim*. *Rok szkolny 1907/1908*. Kraków.
- N.N.₉ 1909: *Spis wykładów w półroczu letnim*. *Rok szkolny 1908/1909*. Kraków.
- N.N.₁₀ 1911: *Spis wykładów w półroczu letnim*. *Rok szkolny 1910/1911*. Kraków.
- N.N.₁₁ 1901: *Spis wykładów w półroczu zimowym*. *Rok szkolny 1901/1902*. Kraków.
- N.N.₁₂ 1911: *Spis wykładów w półroczu zimowym*. *Rok szkolny 1911/1912*. Kraków.
- Perkowska, Urszula 2007: *Corpus Academicorum Facultatis Philosophiae Universitatis Jagellonicae 1850–1945*. Kraków.
- Piskurewicz, Jan 1998: *Prima inter pares*. *Polska Akademia Umiejętności w latach II Rzeczypospolitej*. Kraków.
- Polaczkówna, Maria 1910: Michał Wiszniewski. 1830–1848. *Rocznik Krakowski* 12.
- Ptaśnik, Jan 1905: Bonerowie. *Rocznik Krakowski* 7.
- Ptaśnik, Jan 1909: *Gli Italiani a Cracovia dal XVI secolo al XVIII*. Roma: Forzani E.C. Tipografi del Senato.
- Ptaśnik, Jan 1913: Studia nad patrycjatem krakowskim. *Rocznik Krakowski* 15.
- Ptaśnik, Jan 1920: Papiernie w Polsce XVI wieku. *Rozprawy Polskiej Akademii Umiejętności* 62.
- Ptaśnik, Jan 1922: *Kultura włoska wieków średnich w Polsce*. Warszawa: Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”.
- Ptaśnik, Jan 1925: *Kultura wieków średnich*. *Życie religijne i społeczne*. Warszawa: Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska” (wyd. 2, 1959).
- Ptaśnik, Jan 1934a: *Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności (wyd. 2, Warszawa 1949).
- Ptaśnik, Jan [ca 1934b]: *Życieżaków krakowskich*. Lwów („Biblioteka Filomaty” 11) (wyd. 2, Warszawa 1957).
- Pudłocki, Tomasz; Stinia, Maria (red.) 2022: Ślady dziedzictwa muz. Katedra i Zakład Historii Kultury i Oświaty na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1920–2021. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*. *Prace Historyczne* 149(3).
- Rutkowski, Tadeusz Paweł 2000: *Stanisław Kot 1885–1975*. *Biografia polityczna*. Warszawa: DiG.
- Schleier, Hans 1988: *Karl Lamprecht*. *Alternative zu Ranke*. *Schriften zur Geschichtstheorie*. Leipzig: P. Reclam.
- Stinia, Maria 2014: *Uniwersytet Jagielloński w latach 1871–1914*. *Modernizacja procesu nauczania*. Kraków: Historia Jagellonica.
- Stinia, Maria 2022: Katedra i Seminarium historii kultury w Uniwersytecie Jagiellońskim 1920–1934. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*. *Prace Historyczne* 149(3), ss. 419–429. DOI: <https://doi.org/10.4467/20844069PH.22.023.16115>.
- Stinia, Maria 2023: Fundacje stypendialne na rzecz rozwoju kadry naukowej z zakresu humanistyki w zarządzie AU i PAU w latach 1872–1939. [W:] Maria Stinia (red.), *Mecenasi i darczyńcy w dziejach nauki polskiej*.

Maria Stinia

Akademia Umiejętności i Polska Akademia Umiejętności w kręgu społecznej troski. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, ss. 191–207.

Wałęga, Agnieszka 2005–2006: Antoni Karbowski (1856–1919) – współtwórca polskiej historii wychowania jako dyscypliny naukowej. *Biuletyn Historii Wychowania* 21–22, ss. 15–16.

Wałęga, Agnieszka 2010–2011: Lwowskie studia Stanisława Kota – droga do doktoratu. *Biuletyn Historii Wychowania* 26, ss. 37–58.

Wiszniewski, Michał 1840–1857: *Historia literatury polskiej*. T. 1–10. Kraków.